

Sanja Vulić

LEKSIKOGRAFSKA OBRADBA FRAZEMA U BUDUĆEM VELIKOM SINTETSKOM RJEČNIKU IZVORNIH ČAKAVSKIH GOVORA

mr. Sanja Vulić, Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb, pregledni članak

UDK 811.163.42'374'74:811.163.42'282

U radu se, nakon kratkoga pregleda radova iz čakavske frazeologije općenito, donose metodološke smjernice za obradbu frazema u užem i širem smislu, te različitih ustaljenih dvočlanih i višečlanih izraza, u budućem velikom sintetskom rječniku izvornih čakavskih govora. Također se donosi uzorak takve obradbe u leksikografskom članku natuknice glava.

Ključne riječi: frazem, rječnik, izvorni čakavski govor

Kad je riječ o hrvatskoj dijalektologiji oćenito, može se sa sigurnošću ustvrditi da se daleko najviše radova odnosi na čakavsko narječje, počevši od nama dalekoga 19. stoljeća pa do naših dana, kada smo svjedocima izvanrednoga procvata dijalektoloških čakavoloških istraživanja ali, na žalost, i svjedocima istodobnoga ubrzanoga odumiranja pojedinih mjesnih čakavskih govora. Hrvatska frazeologija, koja je, razumije se, znatno mlađega datuma, počinje se konkretnije razvijati tek u 70-im godinama 20. stoljeća. To je desetljeće obilježeno frazeološkim radovima Antice Menac¹. Godinu dana poslije objelodanjivanja njenoga prvoga rada u časopisu *Jezik*, u istom časopisu objavljuje jedan svoj tekst Aleksandar Paunov, a pri kraju toga razdoblja počinje se svojim radovima javljati i Josip Matešić. Stoga sa zadovoljstvom možemo zaključiti da se hrvatska frazeologija počinje razvijati samo četvrt stoljeća nakon ustanovljenja frazeologije kao samostalne discipline sredinom

¹ Točni bibliografski podatci o svim djelima i autorima koji se spominju u ovom radu navedeni su u popisima izvora i literature.

20. stoljeća. U 80-im godinama prošloga stoljeća tim se trojnim autorima, svojim istraživanjima i objavljenim radovima, pridružuju Josip Jernej i Milan Moguš. U posljednjem pak desetljeću 20. stoljeća hrvatska se frazeologija ubrzano razvija, javlja se niz novih autora, a taj zahuktaj ne jenjava ni do naših dana. Nedvojbeno je da će u budućnosti hrvatskoga jezikoslovlja, frazeologija zauzimati važno mjesto.

Postavlja se međutim pitanje koliko će naša frazeologija posvetiti pozornosti čakavologiji. I na tom je području frazeologije opet prvo ime Antica Menac, koja 1991. objavljuje svoj rad o frazemima sadržanim u djelu *Ribanje i ribarsko prigovaranje* hrvatskoga renesansnoga pisca Petra Hektorovića s otoka Hvara. Budući da je tu riječ o čakavskoj frazeologiji iz 16. stoljeća, pa prema tome o etapi u razvoju hrvatskoga jezika kada se još ne nazire kakav će standardni jezik Hrvati imati u budućnosti, taj rad Antice Menac ne možemo smatrati dijalektološkim jer ni Hektorovićevo *Ribanje* nije dijalekatno djelo, budući da u to doba još nije ustanovljen nečakavski standardni jezik, u odnosu na koji bi se Hektorovićevo pjesnički jezik mogao smatrati dijalektom². Zato nije začudno što frazeolog Josip Matešić upozorava na potrebu uključivanja frazeologije u dijalektološka istraživanja³. Svega godinu dana nakon tiskanja toga Matešićeva rada, tj. 1996., Sanja Bogović objavljuje svoj rad o frazemima u grobničkim govorima. Slijedi opet Antica Menac, koja se, zajedno s Mirom Menac-Mihalić, okreće suvremenom čakavskom, dakle dijalekatnom pjesništvu. Te dvije autorice zajedno analiziraju frazeme u djelima pjesnika s otoka Brača i na tu temu objavljuju dva rada, prvi 1997., a drugi 1998. No u oba je slučaja riječ o frazemima u čakavskoj književnosti, a ne u konkretnim izvornim čakavskim mjesnim govorima. Godine 1997. pratimo ponovni povratak mjesnim govorima. Te su godine objavljena čak četiri rada koja razmatraju frazeološku građu u izvornim čakavskim govorima. Jednoga je autorica opet Sanja Bogović, koja analizira frazeološku građu u osam odabranih rječnika izvornih čakavskih govora. Autorica drugoga rada je Marija Turk, koja s više različitih aspekata analizira frazeme u čakavskim govorima otoka Krka, a još iscrpniju raščlambu te problematike objelodanjuje 1998. Autorica preostalih dvaju radova iz 1997. je Sanja Vulić. U jednom od tih radova analizira frazeme u sklopu čakavskih poslovice prikupljenih na terenu od izvornih govornika pojedinih mjesnih govora, a u drugom zastupljenost i nezastupljenost frazema u svim do tada objavljenim rječnicima izvornih čakavskih govora. Te spoznaje nadopunjuje u radu objavljenom dvije godine poslije, tj. 1999., u kojem je obuhvatila 61 rječnik. Još jedan rad, ovaj put isključivo o frazemima koji sadrže izraze u značenju 'malo', objavila je Mira Menac-Mihalić 1998., na temelju istraživanja tih izraza u izabrana 24 rječnika izvornih čakavskih govora.

² Isto vrijedi i za rad Milana Moguša o frazeologiji u *Juditi* Splićanina Marka Marulića, jer je tu također riječ o čakavštini iz 16. stoljeća, i to samoga početka toga stoljeća.

³ Vidi: Matešić, 1995.

Spomenuti radovi Sanje Bogović i Sanje Vulić iz 1997. te Mire Menac-Mihalić iz 1998. prvi su teroretski radovi koji povezuju čakavsku frazeologiju i čakavsku leksikografiju⁴. Mira Menac u svom radu prikazuje postojeće stanje u razmatranim rječnicima. Sanja Bogović, nakon analize spomenutih osam rječnika, daje svoj osobni "predložak za sustavnu prezentaciju frazema"⁵ u rječnicima izvornih čakavskih govora. Slično postupa i Sanja Vulić koja navodi osnovne značajke strukture rječničkih članaka s frazemima, koje bi svi rječnici izvornih čakavskih govora trebali sadržavati⁶. Valja pritom istaći da i Bogović i Vulić svoju pozornost usmjeravaju prema obradbi frazema u dijalekatnim rječnicima jednoga mjesnoga govora ili možebitno grupe govora. Takva se obradba, tj. metodologija uvrštavanja frazema znatno razlikuje od obradbe frazema u jednom velikom, sintetskom rječniku izvornih čakavskih mjesnih govora, koji bi sadržavao primjere iz svih šest čakavskih dijalekata čakavskoga narječja, sa što većim brojem potvrda iz konkretnih mjesnih govora.

O potrebi izradbe jednoga takvoga rječnika do sada je i inače malo pisano, pa do danas na tu temu možemo izdvojiti tek jedan rad, i to iz danas već daleke 1985. kada je Milan Moguš objavio svoj prijedlog izradbe i leksikografske koncepcije jednoga takvoga rječnika. Iza toga slijedi niz radova u kojima se na različite načine analizira struktura postojećih rječnika mjesnih govora ili grupe govora, ili se pak daju smjernice za izradbu budućih rječnika toga tipa, ali o potencijalnom sintetskom rječniku više se ne piše. Naravno, takav bi rječnik sadržavao svu po leksikografskim standardima obrađenu leksičku građu iz do sada objavljenih rječnika izvornih čakavskih govora i iz dijalektoloških rasprava, a nedvojbeno je da bi bila potrebna i dodatna terenska istraživanja. Pritom se kao poseban problem nameće metodologija obradbe frazema u užem i širem smislu, kao i različitih ustaljenih dvočlanih i višečlanih izraza u takvom tipu rječnika. Za ilustraciju toga problema poslužit će nam čakavski frazemi koji u sebi sadrže riječ *glava*. Izbor upravo takvih frazema nije slučajna jer je riječ *glava* iznimno česta u različitim tipovima frazema i drugih višečlanih izraza, kako u standardnom jeziku tako i u dijalektologiji. Zato Antica Menac leksikografski pristup frazeologiji u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika predstavlja preko frazema koji u sebi sadrže riječ *glava*⁷. Sukladno tomu, i Sanja Bogović u svom radu o frazemima u postojećim čakavskim rječnicima, počinje svoju analizu na primjeru frazema u kojima je ključna riječ *glava*⁸, a tom leksemu

⁴ U tom je razdoblju objavljen i u literaturi navedeni rad Sanje Vulić i Jele Maresić iz 1998. koji s čakavskoga aspekta ne donosi ništa novo u odnosu na tekst Sanje Vulić iz 1997.

⁵ Vidi: Bogović, 1997., str. 130.

⁶ Vidi: Vulić, 1997., str. 119.

⁷ Vidi: Menac, Antica, 1994., str. 162.-166.

⁸ Vidi: Bogović, isto, str. 123.

posebnu pozornost posvećuju i Nada Vajs i Milena Žic Fuchs u svom radu o frazemima u jednojezičnom rječniku⁹. Usto, u takvom tipu raščlambi uvijek valja imati na umu da naši frazeolozi razlikuju najmanje dvije vrste frazema u njihovoj osnovnoj podjeli, a to su frazemi u užem smislu koji semantički predstavljaju jednu riječ, te frazemi u širem smislu među koje pojedini frazeolozi uvrštavaju i ustaljene sintaktičke sklopove, tj. dvočlane ili višečlane izraze koje pojedini nazivaju *lokucijama*¹⁰. Kao dio dvočlanih i višečlanih sintagmatskih sklopova, u čakavskim govorima riječ *glava* susrećemo najčešće u toponimiji, ili još preciznije u oronimiji¹¹. Naime, u tim se govorima, za oznaku najvišega mjesta pojedinoga brda i sl., usporedno s nazivom *vrh* rabi i istoznačnica *glava*. Ta riječ, koja se razvila iz praslav. **golva*, osim u svom temeljnom značenju 'dio tijela', od davnine se rabi kao metafora za terenske uzvisine, odnosno kao istoznačnica riječi *brdo*. Međutim, u pojedinim čakavskim govorima, kao npr. u govoru Veloga lža, riječ *glava* je putem sinegođe postupno postala oznakom samo jednoga dijela brda, tj. njegova vrha. S druge strane, u nekim drugim čakavskim govorima, kao npr. u govoru otoka Ošljaka, riječ *vrh* se rabi u značenju 'brdo, odnosno brijeg'. U govoru se pak otoka Rivnja naziv *glava* rabi u oba spomenuta značenja. Riječ *glava* je vrlo česta kao sastavni dio različitih mikrotoponima u različitim čakavskim govorima dalmatinskih otoka, npr. prema terenskim zapisima Vladimira Skračića¹²: na Dugom otoku pri imenovanju vrhova (većih i manjih) *Jârča glāvā* ili *Jâčja glāvā*, *Glāvā o Stanišća*, *Glāvā od Pastrčā*, *Smrdelāška glāvā*, *Vēla glāvā Žūvinja*, *Vēla glāvā*, *Zmōrašnja glāvā*, *Glāvā Rânčeva* ili pak za oznaku nekih drugih mikrotoponima, npr. *Kruânčeva glāvā*, *Martīnova glāvā*; na Sestrunku pri imenovanju vrhova, npr. *Māla glāvā*, *Vēla glāvā*; na otoku Molatu pri imenovanju vrhova, npr. *Jūžnja glāvā Kúšnjaka*, *Zmōrašnja glāvā Kúšnjaka*. I Ankica Piasevoli je u govoru mjesta Sali na Dugom otoku zabilježila različite dvočlane i višečlane toponome koji sadržavaju riječ *glava*, npr. *Vēla glāva*, *Pod Būrnju glāvu*, *Pod Vēlu glāvu*, *Po Vēlu glāvu*¹³. Toponim *Vēla glāva* nalazimo u rječniku govora otoka Rivnja Ladislava Radulića pod natuknicom *glāva*. U Rokijevu rječniku viškoga govora zabilježeni su toponimi *Vēlo glōvā*¹⁴ (jedno je u središnjem dijelu, a drugo je brdo takvog imena u istočnom dijelu otoka Visa) i *Zēno Glōvā* (selo u unutrašnjosti otoka), a npr. u Jurišićevu *Rječniku govora otoka Vrgade* toponim *Pāsĵā glōāvā* (ime otočiću).

⁹ Vidi: Vajs i Žic Fuchs, str. 366.

¹⁰ Vidi npr. Vajs i Zečević, str. 176.

¹¹ Oronimi su imena planina, brjegovina, brda, uzvisina i njihovih vrhova i sl.

¹² Vidi: Skračić, 1996., str. 95., 109., 117., 121., 124., 126., 130., 143., 240.

¹³ Vidi: Piasevoli, 1999., str. 191., 240., 270., 287., 323.

¹⁴ U viškom je rječniku kratkosilazni akcent zabilježen drugim znakom, a zbog lakše preglednosti ovdje je usklađen s uobičajenim znakom za taj naglasak.

Budući da u veliki sintetski rječnik izvornih čakavskih govora, zbog i onako velike obimnosti građe, ne bi bilo prikladno unositi toponomastičku građu, ovom su nam prigodom znatno zanimljiviji ustaljeni dvočlani i višečlani izrazi koje pripadaju općem leksiku, npr. u Jurišića *gl'ovà kopùsa* 'glava kupusa'; u Radulića *glâva zîéla*, zatim *glâva od rîve*, pa *glâva od gajète*, odn. *glâva na kaïću* 'brodsko rebro'; u rječniku govora otoka Zlarina Slavka Bjažića i Ante Deana *glâva krùha*; u Rokijevu rječniku *glôvâ krùha*, zatim *glôvâ od brôk(v)i* 'gornji, širi dio čavla', te *glôvâ od famèji*, pa *glôvâ od motôra / motôrà* 'glava stroja' i *glôvâ ôl škoja / od škôja*; u Vukovićevu rječniku govora Selaca na Braču *glâvâ kùće* itd. Navedeni primjeri iz različitih srazmjerno opsežnijih rječnika pokazuju da su takvi dvočlani i višečlani izrazi i do sada, u okviru leksikografskoga članka riječi *glava*, obrađivani kao semantičke cjeline. Te izraze valja navoditi u kanonskom obliku, što u pravilu nije problem jer su njihovi sastavni dijelovi riječi koje se i samostalno uvrštavaju u rječnik i formiraju svoj vlastiti leksikografski članak.

Već se samo po sebi razumije da frazeme u užem smislu u rječnicima također najprije valja navoditi u kanonskom obliku, neovisno o tom u kojem se obliku javljaju u navedenim primjerima. Tako je npr. u Vukovićevu rječniku zabilježen glagolski frazem *na vřh mi je glâvê sa* značenjem 'dosta mi je više, dosadilo mi je'. Naravno, taj frazem u velikom rječniku valja biti zabilježen u kanonskom obliku *bît na vřh glâvê* 'dosaditi', što nije teško jer je u taj rječnik unesen glagol *bît* (s prezentom *jesân; sâñ*) kao zasebna natuknica. U isti je rječnik uvršten i frazem *vêla glâvâ* (u značenju 'visokoobrazovan čovjek i sl.'). Taj je frazem uvršten u leksikografski članak imenice *glâvâ*. Usto, u taj je rječnik uvršten i pridjev *vêli, -a, -o* koji također ima svoj leksikografski članak. Kada bi spomenuti frazem u Vukovićevu rječniku bio zabilježen u bilo kojem drugom padežnom obliku u nekom govornom primjeru, tj. egzemplifikaciji, pri leksikografskoj obradbi toga frazema ne bi bilo problem navesti cjeloviti frazem u kanonskom obliku upravo zbog toga što su mu pojedini sastavni dijelovi nositelji posebnih leksikografskih članaka, tj. natuknice, pa prema tomu zabilježeni u kanonskom obliku. Naime, svi dijelovi frazema i ostalih ustaljenih višečlanih izraza u pravilu se pojavljuju kao zasebne riječi u pojedinom govoru i kao takve trebaju imati svoje leksikografske članke, neovisno o frazemima i višečlanim izrazima u kojima se pojavljuju. Iznimke od toga pravila, tj. riječi koje se rabe samo u frazemima u užem smislu, vrlo su rijetke. Ako kanonski oblik nije moguće doznati na tako izravan način, valja to učiniti posredno. Npr. u rječniku govora Brusja na otoku Hvaru, kojega su autori Jure i Pere Dulčić, unutar leksikografskoga članka natuknice *glôvâ* naveden je glagolski frazem *Čã prôzniš glôvu?! sa* značenjem 'svažta govoriš'. Ta dvojica autora nisu u svoj rječnik uvrstili glagol *proznit* kao zasebnu natuknicu. Međutim, budući da Mate Hraste i Petar Šimunović imaju u svom rječniku natuknicu *prôznît se* s potvrdom iz Brusja, moguće je u veliki rječnik uvrstiti frazem *prôznît glôvu* u kanonskom obliku. Naime, postojeća literatura o izvornim čakavskim govorima tako je iscrpna da je najčešće moguće pronaći rješenje.

U postojećim rječnicima izvornih čakavskih govora zabilježen je veliki broj frazema u sklopu poslovice. Takve sintaktičke cjeline valja uvrštavati u rječnik cjelovite, npr. u rječniku govora grada Paga Nikole Kustića: *Kî nîma ù glavu, ìma ù noge*. Isti tip frazema zabilježen je u još neobjavljenom frazeološkom rječniku govora Vrboske na otoku Hvaru Dinka Matkovića: *ko nîmo glòvu, ìmo nõge* u značenju 'tko nema glavu, ima noge, tj. tko nije dobro promislio i sve uzeo ili obavio, mora se vratiti i uzeti zaboravljeni predmet ili obaviti posao'. U toga je autora, naravno, više takvih primjera: *ne mðre se glouvôn kroz mîr* 'ne može se glavom kroza zid, tj. ne može se učiniti ono što okolnosti ne dopuštaju' i dr.

Kad je riječ o metodologiji uvrštavanja frazema u rječnik, jedna od vječnih frazeoloških rasprava jest izbor između semantičkoga i formalnoga načela kao dviju krajnosti, a često se prihvaća i njihova kombinacija. Tako se npr. Nada Vajs i Milena Žic Fuchs opredjeljuju za značenjsko ili semantičko načelo¹⁵ pa npr. predlažu obradbu frazema *imati slamu u glavi* pod natuknicom *glava* jer se taj frazem semantički naslanja "na značenje leksema *glava*: 'razum, pamet'"¹⁶. Takvo načelo nije preporučljivo kad je riječ o rječnicima izvornih čakavskih govora jer svaki pojedini mjesni govor može sadržavati različite značenjske posebnosti koje nije uvijek lako registrirati. U postojećim rječnicima vrlo često nailazimo na kombinirani pristup prema kategorijama značenja. To znači da se frazemi s glagolskim značenjem uvrštavaju u rječnik u sklopu prvoga glagola koji sadržavaju, frazemi sa supstantivnim ili imenskim značenjem u sklopu prve imenice, frazemi s adjektivnim ili pridjevskim značenjem u sklopu prvoga pridjeva itd. Najveća je mana takvoga pristupa što su autori rječnika uglavnom nedosljedni. Tako npr. u bruškom rječniku Dulčićevih frazem *ćapât prîko glove* u značenju 'izrugivati se' uvršten je i u leksikografski članak glagola *ćapât* i u leksikografski članak imenice *glòvâ*. Usto valja imati na umu da bi po tom načelu bilo vrlo teško uvrštavati frazeme kao što je npr. Kustićev frazem *brěž glòavîê i rêpa* s adverbijalnim ili priložnim značenjem. Zbog svega navedenoga najbolje se pri uvrštavanju frazema u dijalekatne rječnike držati formalnoga kriterija po kojem se frazemi koji sadrže imenice, unose u rječnik u sklopu leksikografskoga članka prve imenice, neovisno o značenju cjelovitoga frazema. Ako nema imenice, traži se prvi glagol, ako i taj izostane, traži se prvi pridjev itd. Tako su npr. u Rokijevu rječniku pod natuknicom *glòvâ* navedeni frazemi s glagolskim značenjem, kao npr. *ćapât po glòvî* dobiti batina - fig. biti žestoko ukoren, zatim s priložnim značenjem *glòvôn u vrîcu* u značenju 'bezglavo, nesmotreno' itd.

Frazemi su u postojeće rječnike izvornih govora često uvrštavani u sklopu većih sintagmi. U okviru takvih sintagmi obično su zabilježeni i različiti oblici osobnih zamjenica koji nisu nužni za razumijevanje frazema u kanonskom obliku. Tako npr.

¹⁵ Vidi: Vajs i Žic Fuchs, str. 365.-367.

¹⁶ Isto, str. 366.

u Kustićeve rječniku nalazimo potvrdu: *Mōta mi še pō glavi* (dolazi mi na um). Kada se taj frazem unosi u veliki rječnik, polazi se od oblika *motāt še pō glavi*, a u zagradi se, ako se baš želi, može navesti zamjenica: *motāt še pō glavi* (komu).

U do sada objavljenim rječnicima izvornih čakavskih govora, s obzirom na frazeološku građu razlikujemo s jedne strane rječnike u kojima su frazemi u užem i širem smislu te različiti drugi dvočlani i višečlani izrazi sastavnim dijelom strukture pojedinih leksikografskih članaka, i s druge strane rječnike u kojima je leksička građa spomenutoga tipa zabilježena u egzemplifikacijama ili rjeđe u prijevodnim semantizacijama pojedinih članaka. U prvoj od navedenih skupina, natuknica oko koje je oblikovan leksikografski članak jest jedna od riječi iz frazema u užem ili širem smislu, odnosno iz višečlanoga izraza koji je u taj članak uvršten. Rjeđe se čitavi frazemi, a još rjeđe ostali ustaljeni dvočlani i višečlani izrazi uvrštavaju u rječnik kao zasebna natuknica koja je semantički jedna cjelina¹⁷. Naravno, tako različiti leksikografski pristupi posve su neprihvatljivi u jednom sintetskom rječniku, u kojem je, zbog preglednosti građe, nužna uniformna obradba leksikografskih članaka u cjelini, pa tako i frazeološke građe u njima.

Zbog toga je potrebno izdvojiti osnovne značajke koje bi svi leksikografski članci s frazeološkom građom u širem i u užem smislu, te ostalim ustaljenim dvočlanim i višečlanim izrazima, u velikom sintetskom rječniku izvornih čakavskih govora trebali sadržavati. Te su značajke sljedeće:

- a) Frazemi u užem i širem smislu, kao i neki drugi ustaljeni dvočlani i višečlani izrazi (npr. različite ustaljene metafore) uvrštavaju se isključivo u tijelo leksikografskoga članka natuknice kojoj pripadaju po formalnom načelu.
- b) Dvočlani se i višečlani izrazi počinju nizati iza posljednje egzemplifikacije, tj. govornoga primjera koji se odnosi na natukničku riječ u samostalnoj uporabi, ili pak iza posljednje uputnice koja se odnosi na natukničku riječ u samostalnoj uporabi. Od prethodnoga su dijela leksikografskoga članka odvojeni posebnim grafičkim znakom, npr. znakom •••, a međusobno znakom •.
- c) Iza dvočlanih i višečlanih izraza koji nisu frazemi počinju se nizati frazemi u širem smislu riječi, a zatim frazemi u užem smislu. Frazemi su od ostalih dvočlanih i višečlanih izraza odvojeni posebnim grafičkim znakom, npr. znakom ♦♦, a međusobno znakom ♦.
- d) Dvočlani i višečlani izrazi, kao i frazemi u širem i u užem smislu, navode se u kanonskom, tj. polaznom obliku, osim u iznimnim slučajevima.
- e) Obavezno su akcentuirani.

¹⁷ Opširnije o toj podjeli na konkretnim primjerima iz postojećih rječnika vidi u: Vulić, 1999. str. 33.-34.

- f) Otisnuti su drugim tipom slova.
- g) Dvočlani i višečlani izrazi iz različitih mjesnih govora s istim značenjem nižu se jedni do drugih. Isto, naravno, vrijedi i za frazeme u širem i užem smislu iz različitih mjesnih govora.
- h) Sukladni dvočlani i višečlani izrazi iz različitih govora nisu međusobno odvojeni posebnim znakom nego se iza svake potvrde u zagradi donosi geografska odrednica izražena kraticom. Ista se značajka odnosi i na frazeme u širem i užem smislu iz različitih mjesnih govora.
- i) Potpuno identične potvrde pojedinoga dvočlanoga ili višečlanoga izraza, odnosno pojedinoga frazema u širem ili užem smislu, navode se samo jednom, a zatim se unutar zagrade nižu abecednim redom kratice svih geografskih odrednica te potvrde.
- j) Iza skupine potvrda s istim značenjem donosi se, ukoliko je to potrebno, sukladni izraz na hrvatskom standardnom jeziku, pa zatim, opet ukoliko je to potrebno, dodatno tumačenje značenja toga dvočlanoga ili višečlanoga izraza. Iza svake skupine frazema s istim značenjem iz različitih mjesnih govora, donosi se sukladni frazem u hrvatskom standardnom jeziku, pa zatim tumačenje značenja.
- k) Možebitne egzemplifikacije dvočlanih i višečlanih izraza navode se tek iza njihovih značenja. Isto vrijedi i za možebitne egzemplifikacije frazema u širem i u užem smislu.
- l) Ako se radi o dvočlanim i višečlanim izrazima s više geografskih potvrda, odnosno o frazemima u širem ili u užem smislu s više geografskih potvrda, iza egzemplifikacije također valja navesti kraticu pripadajuće geografske odrednice.
- m) Egzemplifikacije dvočlanih i višečlanih izraza, kao i egzemplifikacije frazema u širem i u užem smislu, trebaju biti akcentuirane i otisnute posebnim tipom slova koji se koristi samo za egzemplifikacije.
- n) Možebitne uputnice na sinonimne izraze u drugim leksikografskim člancima donose se na kraju odjeljka leksikografskoga članka koji se odnosi na jedan dvočlani i višečlani izraz i njegove terenske realizacije.
- o) Iza posljednje odrednice koja se odnosi na posljednji navedeni dvočlani ili višečlani izraz u pojedinom leksikografskom članku, počinju se uvrštavati frazemi.
- p) Ukoliko su u nekim drugim leksikografskim člancima uvršteni sinonimi pojedinoga frazema, sve su takve potvrde međusobno povezane uputnicama.

- q) Premda se nije uvijek moguće držati strogo određenoga redoslijeda, valja nastojati najprije navoditi frazeme s imenskim značenjem, zatim frazeme glagolskim značenjem, pa s pridjevskim i priložnim značenjem itd., dok se frazemi sklopu poslovice donose iza te skupine, a na kraju dolaze ostali sintaktički sklopovi koji se uvjetno mogu smatrati frazemima.
- r) Ako jedan frazem ima dva ili više značenja, ta su značenja obrojčena.
- s) Budući da rječnik ovoga tipa sadrži brojne geografske odrednice, bolje je uz njih ne navoditi izvore ekscerpcije jer bi to previše opteretilo veliki rječnik ovoga tipa dodatnim informacijama do kojih je moguće doći preko popisa izvora.

Slijedi konkretni ilustrativni primjer, a za uzorak je izabran dio tijela leksikografskoga članka natuknice *glava* koji sadrži dvočlane i višečlane izraze te frazeme po koncepciji predloženoj u ovom tekstu. Konkretno su potvrde preuzete iz 11 objavljenih i jednoga rukopisnoga rječnika izvornih čakavskih govora. Prije samoga uzorka donosi se abecedni popis kratica geografskih odrednica, odnosno popis ojkonima na koji se te kratice odnose¹⁸.

KRATICE GEOGRAFSKIH ODREDNICA

B Brusje

D Dračevica

K Kukljica

P Pag

Paj Pajngrt (Pajngrt jest hrvatsko ime naselja u austrijskom Gradišću, kojemu je njemačko ime Baumgarten)

R Rivanj

S Senj

Sel Selca

V Vis

Vrb Vrboska

Vrg Vrgada

Z Zlarin

••• glâva kruha (Z); glõvâ krûha (B, D, V), usp. bîna • glõvâ kupûsa (D); glâva od kapûsa (K); gl°āvâ kopûsa (Vrg) *Vô san j°ã u tetě uzěla jednû gl°âvu kopûsa.* (Vrg) • glâva na kaïću (R) brodsko rebro (na vrsti male brodice kaiću) • glõvâ od

¹⁸ Bibliografski podatci o tim rječnicima navedeni su u popisu izvora.

bròk(v)i (V) gornji, širi dio čavla; glòvâ ol čòvla (D) gornji, širi dio čavla • glâva od gajête (R) brodsko jedro (na vrsti brodice gajeti) • glòvâ od motòra / motòrâ glava stroja (V) • glâva od rîve (R) najizbočeniji dio rive, obale *Bruòd je morâ stâti na glâvu od rîve.* • glòvâ ol cîpa (D) glava mlatila • glòvâ ol frminònta (D) fosforna glavica šibice • glòvâ òl škoja / od škòja (V) glava otoka; najizbočeniji dio kopna kojim se otok pruža u nekom pravcu • glâvâ salâte (S) *Pròdala sam šêst-sêdam glâv salâte.* • glâva zêlja (K); gl^oavâ zêja (P); glâva ziêla (R) glava zelja *Donesî mi gl^oâvu zêja.* (P); *Skûvati cemo za vičèru glâvu ziêla i bokunič slanîne.* (R) ♦♦ glòvâ od famèji (V) glava obitelji, najstariji ili najpoštovaniji muškarac u obitelji ♦ glâvâ kùće (Sel) glava kuće, najstariji ili najpoštovaniji muškarac u obitelji ♦ žènsko glòvâ (D) ženska osoba *Vajò prî vîdit po rèč, ê, žènsko glòvo* ♦ glòvâ od pôbuka (V) glava plašila za ribe, prenes. priglupa osoba *A glâvo od pôbuka.* ♦ vèla glâvâ (Sel) velika glava, prenes. visokoobrazovan čovjek ♦ glòvu ù libre (V) glavu u knjige, prenes. učenje ♦ bìt na vřh glâvê (Sel) dosaditi *Na vřh mi je glâvê.* ♦ bìt prîko gloviê (Vrb) dosaditi *već mi je prîko gloviê* ♦ pòjti preko gl^oavê (Vrg) dosaditi *mèni je pòšlo preko gl^oavê* ♦ popiêt se nâ varh gloviê (Vrb) dosaditi ♦ ćapât se zâ glovu (Vrb) uhvatiti se za glavu, prenes. uvidjeti pogriješku ♦ uvâtiti se žâ glavu (P) uvidjeti pogriješku *Kad je vîdi c^oa je uciniš, uvâti se je žâ glavu.* ♦ ćapât po glòvi (V) 1. dobiti batina 2. biti žestoko ukoren ♦ ćapât prîko glavê (koga) (B) izrugivati se s kim ♦ dõržât u glòvi (Vrb) pamtiti ♦ řć kaj muhâ brez glavê (S) ići, hodati bezglavo, smeteno *Grê kaj muhâ brez glavê.* ♦ ko muhâ bez gloviê (Vrb) bezglavo, smeteno ♦ igrât se glovuôn (Vrb) izlagati se životnoj opasnosti ♦ imât u glòvi (Vrb) biti pametan ♦ izbît iz gloviê (Vrb) prestati misliti na nešto ♦ izgubît glòvu (D, Vrb); izgubit gl^oâvu (P); izgübît glâvu (S) 1. poginuti 2. izgubiti prisutnost duha *Ne hòl tâmo; izgubičes glòvu.* (D); *Izgubi je gl^oâvu.* (P) *Řšal je u rât izgübît glâvu na Vrâtniku.* (S) ♦ izvüć žïvu glòvu (Vrb) spasiti se, preživjeti ♦ škapulât glòvu (Vrb) spasiti se, preživjeti ♦ kopât po glòvi (Vrb) biti u mislima, progoniti u mislima *kopô mi po glòvi* ♦ motât se pò glavi (P) biti u mislima *Mòta mi se pò glavi.* ♦ tûć po glòvi (Vrb) biti u mislima, progoniti u mislima *Tûo mi tûčè po glòvi.* ♦ mřšlit řvojôn glavôn (P); mřšlit svojuôn glavuôn (Vrb) samostalno razmiřljati *Mřšli řvojôn glavôn.* (P) ♦ ne znâti dî je glòvâ a dî je tuřna (V) ne znati gdje je glava a gdje tijelo, prenes. ne znati ni ono najbitnije *Lipo ste se pònili řjer arciprète. Slušote jednú divojketřinu Vlahinju, koja nê zno ni dî nju je glòvâ ni dî nju je tuřna* ♦ ne znâti (tko, komu) glòvu nòsi (V); ne znât (tko, komu) glòvu nòsi (Vrb) ništa ne znati *Nê zno ni ko mu glòvu nòsi.* (V) ♦ nimât řðli ù glavu (P) biti nerazborit *Nîma řðli ù glavu.* ♦ pròznît glòvu (B) besmisleno govoriti *Čâ pròzniř glòvu?* ♦ puhñt ù glavu (P) naglo nešto odlučiti *Puhñlo mu je ù glavu.* ♦ pùnit glòvu (V, Vrb) pretjerano uvjeravati, zbunjivati *Ma nemòj ti mèni is otřn pùnit glòvu.* (V) ♦ voltât glòvu (V); voltât glòvu (Vrb) pri susretu okrenuti glavi na drugu stranu, tj. uskratiti pozdrav *Voltâla mi je, bõgati, glòvu kada san jò krivâ ca nju se cër zajübïla u nâřiga mlâjiga.* (V), usp. dřgnut pòzdrov ♦ zabît ù glovu (Vrb) umisliti, uvjeriti sebe u nešto ♦ zadužit se prîko gloviê (Vrb) pretjerano se zadužiti ♦ neimât

ni glôvu ni rēpā (D); nîmat nîd glâvie nît rēpa (Paj) nemati pravoga smisla i reda *Tô če govōriš nîmo ni glôvu ni rēpā* (D); *Čà to govuōriš, to nîma nîd glâvie nît rēpa* (Paj) ♦ ne mōc čapāt nî gloviê nî rēpā (Vrb) ne moći razumjeti ♦ brēž gl^oavîê i rîêpa (P); bez gloviê i rîepā (Vrb) nesređeno, bez pravoga smisla *Govōri brēž gl^oavîê i rîêpa* (P) ♦ iz gloviê (Vrb) napamet ♦ glōvōn u vrîcu (V) bezglavo, nesmotreno *Ca grēs glōvōn u vrîcu*. ♦ ni za žîvu glôvu (D, Vrb) ♦ od gloviê do petîê (Vrb); od gl^oāvê do pētê (Vrg) potpuno *Ĵā san se od gl^oāvê do pētê užg^oāla* (Vrg) ♦ u vrh glāvê (Sel) najviše, ne više od *u vrh glāvê ôsan* ♦ glôvu mēju noge (V) slobodan trk konja podvijene glave ♦ glôvu u perā (V) naćin bolovanja ptice ♦ glōvā ôgnjen gorî (nekomu) (B) velik posao je u pitanju, velike brige *Glōvā mi ôgnjen gorî*. ♦ glōvā za tō ne bolî (B); glōvā za tuô ne bolî (Vrb) to je nevažno, nezanimljivo *Glōvā ga za tō ne bolî*. (B); *Ne bolî me glōvā za tuô* (Vrb) ♦ glōvā u vîtru (B, V, Vrb) nepromišljenost, nepromišljena osoba *Glōvā mu je u vîtru*. (B) ♦ āko ostāne glōvā, narēst će trōvā (B) ako ostāne glōvā, narēst će trōvā (V) najvažnije je ostati živ ♦ i ð glovu ti ga (i ð noge!) (V) upozorenje nekomu tko uporno nekog doziva ili što uzvikuje - da prestane

Izvori:

- Slavko Bjažić i Ante Dean: *Zlarin. Kratka povijest i rječnik*, Prometej, Zagreb, 2002.
- Jure Dulčić i Pere Dulčić: *Rječnik bruškoga govora, Hrvatski dijalektološki zbornik 7., sv. 2., Zagreb, 1985., str. 373.-747.*
- Mate Hraste i Petar Šimunović: *Čakavisch-deutsches Lexikon*, Teil 1., Köln-Wien, 1979.
- Blaž Jurišić: *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio, JAZU, Zagreb, 1973.
- Helene Koschat: *Die čakavishe Mundart von Baumgarten im Burgenland, Schriften der Balkankommission Linguistische Abteilung XXIV./2., Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1978.*
- Nikola Kustić: *Cakavski govor grada Paga s rječnikom*, Društvo Pažana i prijatelja grada Paga u Zagrebu, Zagreb, 2002.
- Tomislav Maričić Kukljićanin: *Rječnik govora mjesta Kukljica na otoku Ugljanu*, Matica hrvatska Zadar, Zadar, 2000.
- Dinko Matković: *Frazeološki rječnik govora Vrboske na otoku Hvaru*, rukopis
- Milan Moguš: *Senjski rječnik*, HAZU - Matica hrvatska Senj, Zagreb - Senj, 2002.
- Ankica Piasevoli: *Saljska intrada - nazivlje po djedovima našim*, Matica hrvatska, Zadar - Sali, 1999.
- Ladislav Radulić: *Rječnik rivanjskoga govora*, Matica hrvatska Zadar, Zadar, 2002.
- Ándro Ròki - Fortunāto: *Libar Vîškiga Jazika*, Torónto, 1997.

- Vladimir Skračić: *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Književni krug, Split, 1996.
- Siniša Vuković: *Rječnik sělašškęga gŏvora. Rječnik dijalekta Selaca na otoku Braču*, Laus, Split, 2001.

Literatura:

- Vladimir Anić: Uz strukturna i komunikativna svojstva hrvatske regionalne frazeologije, *Suvremena lingvistika*, god. 35.-36., sv. 1.-2., Zagreb, 1993., str. 25.-30.
- Sanja Bogović: Frazeologija grobničkih govora, *Grobnički zbornik*, Rijeka, 1996., str. 341.-362.
- Sanja Bogović: Frazeologija u čakavskim dijalektološkim rječnicima, *Fluminensia*, god. 9., br. 1.-2., Rijeka, 1997., str. 121.-132.
- Sanja Bogović i Marija Turk: O nekim semantičkim odnosima u frazeologiji, *VI. Međunarodni slavistički dani* (zbornik radova), knj. 3./1., Sambotel - Pečuh, 1998., str. 203.-211.
- Josip Jernej: Interferencije na području frazeologije, *Strani jezici*, br. 1.-2., Zagreb, 1982., str. 13.-17.
- Josip Jernej: O klasifikaciji frazema, *Filologija*, 20.-21., Zagreb, 1992.-1993., str. 191.-197.
- Ljiljana Kolenić: Izradba frazeoloških rječnika djela slavonskih pisaca 18. stoljeća, *Filologija*, 22.-23., Zagreb, 1994., str. 51.-58.
- Josip Lisac: Čakavsko narječje i njegova proučavanja, *Čakavska rič*, god. XXVII., br. 1., Split, 1999., str. 63.-70.
- Josip Matešić: O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku, *Filologija*, 8., Zagreb, 1978., str. 211.-218.
- Josip Matešić: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1982.
- Josip Matešić: Frazem kao posljedica značenjske preinake riječi, *Filologija*, 11., Zagreb, 1982.-1983., str. 405.-414.
- Josip Matešić: Frazeologija i dijalektologija, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 9., Zagreb, 1995., str. 83.-88.
- Antica Menac: O strukturi frazeologizma, *Jezik*, god. XVIII., br. 1., Zagreb, 1970.-1971., str. 1.-4.
- Antica Menac: Svoje i posuđeno u frazeologiji, *Strani jezici*, br. 1., Zagreb, 1972., br. 9.-18.
- Antica Menac: Posuđeni elementi u ruskoj i hrvatskoj frazeologiji, *Zbornik radova posvećen VII. međunarodnom kongresu slavista u Varšavi*, HFD, Zagreb, 1973., str. 89.-98.

- Antica Menac: Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije, *Filologija*, 8., Zagreb, 1978., str. 219.-226.
- Antica Menac: Iz problematike frazeološke sinonimije u ruskom i hrvatskom književnom jeziku, *Filologija*, 9., Zagreb, 1979., str. 185.-191.
- Antica Menac: Genitiv u sastavu frazeologizama u suvremenom ruskom i hrvatskom književnom jeziku, *Croatica*, god. XIV., sv. 19., Zagreb, 1983., str. 83.-90.
- Antica Menac: Frazeologija Hektorovićeve "Ribanja i ribarskog prigovaranja", *Senjski zbornik*, knj. 18., Senj, 1991., str. 101.-107.
- Antica Menac: Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika, *Filologija*, 22.-23., Zagreb, 1994., str. 161.-168.
- Antica Menac i Mira Menac-Mihalić: Elementi venecijanskog dijalekta u frazeologiji suvremenih bračkih čakavskih pjesnika, *Riječ*, god. 3., sv. 2., Rijeka, 1997., str. 54.-59.
- Antica Menac i Mira Menac-Mihalić: Frazeologija suvremenih bračkih čakavskih pjesnika, *Riječki filološki dani* (zbornik radova), knj. 2., Rijeka, 1998., str. 303.-312.
- Antica Menac i Milan Moguš: Frazeologija Gundulićeve Osmana, *Forum*, br. 7.-8., Zagreb, 1989., str. 192.-201.
- Mira Menac-Mihalić: Izrazi za žmalo' u čakavskim rječnicima, *Filologija*, 30.-31., Zagreb, 1998., str. 267.-271.
- Milan Moguš: Nacrt za Rječnik čakavskoga narječja, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7., sv. 1, Zagreb 1985, str. 319-336.
- Milan Moguš: O Marulićevoj frazeologiji u "Juditi", *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 157., Wien, 1992., str. 157.-161.
- Vesna Muhvić-Dimanovski: Neki problemi prezentacije frazeologizama u frazeološkim i općim rječnicima, *Filologija*, 20.-21., Zagreb, 1992.-1993., str. 323.-330.
- Aleksandar Paunov: Frazeologizam, *Jezik*, god. XIX., br. 2.-3., Zagreb, 1971.-1972., str. 92.-95.
- Marija Turk: Naznake o podrijetlu frazema, *Fluminensia*, br. 1.-2., Rijeka, 1994., str. 37.-47.
- Marija Turk: Prilog proučavanju čakavske frazeologije (na građi iz krčkih govora), *Suvremena lingvistika*, god. 23., sv. 43.-44., Zagreb, 1997., str. 313.-324.
- Marija Turk: Hungarizmi u hrvatskoj frazeologiji, *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika* (zbornik radova), knj. 2., Pečuh, 1997., str. 265.-273.
- Marija Turk: Frazeologija krčkih govora, u: Iva Lukežić i Marija Turk, *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica, 1998., str. 265.-298.
- Nada Vajs i Vesna Zečević: Frazeologija u rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, *Filologija*, 22.-23., Zagreb, 1994., str. 175.-184.
- Nada Vajs i Milena Žic Fuchs: Definicija i frazem u jednojezičnom rječniku, *Filologija*, 30.-31., Zagreb, 1998., str. 363.-368.

- Zorica Vučetić: O pridjevskom i priložkom frazeologizmu, *Filologija*, 20.-21., Zagreb, 1992.-1993., str. 539.-550.
- Sanja Vulić: Blagdanska imena i frazemi, *Riječ*, god. 3., sv. 2., Rijeka, 1997., str. 107-114.
- Sanja Vulić: Metodologija uvrštavanja frazema u rječnike izvornih čakavskih govora, *Riječ*, god. 3., sv. 2., Rijeka, 1997., str. 115-123.
- Sanja Vulić: Frazemi u rječnicima izvornih čakavskih govora, *Čakavska rič*, god. XXVII., br. 1, Split, 1999., str. 29.-41.
- Sanja Vulić i Jela Maresić: Frazemi u rječnicima izvornih čakavskih i izvornih kajkavskih govora, *Filologija*, 30.-31., Zagreb, 1998., str. 395.-402.

Summary

Sanja Vulić

IDIOMS AND PHRASES IN SYNTHETIZED DICTIONARY OF ORIGINAL ČAKAVIAN SPEECHES

This paper contains a description of the methodology of inserting idioms and phrases in synthesized dictionary of original čakavian speeches.

Key words: idiom, dictionary, original čakavian speeches